ראה ד

א. וועגן דער מצוה פון הענקה — וואס דער אדון דארף געבן דעם עבד וואס גייט ארויס פריי פון אים [1] — שטייט אין ספר החינוך [2], אז כאטש מ׳איז מחויב אין דער מצוה נאר „בזמן שהיובל נוהג״ (ווייל בזמן שאין היובל נוהג איז ניטא דער דין פון עבד עברי), קען מען אבער דערפון אפלערנען, אז אויך בזמן הזה — „ישמע חכם ויוסף לקח שאם שכר מבני ישראל ועבדו זמן מרובה או אפי׳ מועט שיעניק לו בצאתו מעמו מאשר ברכו הש״י״.

זאגט דערויף דער מנחת חינוך, אז דאס וואס מ׳קען אפלערנען פון מצות הענקה בנוגע צו א שכיר בזמן הזה, אז מצד „מוסרו הטוב״ פונעם משכיר דארף ער אים מעניק זיין „בצאתו מעמו״ — איז נאר לויט דער דיעה [3], אז דער חיוב פון הענקה איז דא סיי ביי אן עבד וואס ב״ד האט אים פארקויפט און סיי ביי אן עבד וואס פארקויפט זיך אליין;

אבער לויט דער דיעה [4] אז מצות הענקה איז געזאגט געווארן נאר ביי אן עבד שמכרוהו ב״ד [ווי די גמרא [5] לערנט עס אפ פון פסוק [6] „העניק תעניק לו״ — „לו ולא למוכר עצמו״ [7]], איז דאך דער טעם פון מצות הענקה ניט „מצד המוסר״ („ומי יודע מאיזה טעם״) — ווארום אויב „מצד המוסר״ איז דאך ניטא קיין טעם צו מחלק זיין צווישן די צוויי סוגי עבד — ובמילא קען מען דערפון ניט אפלערנען בנוגע א שכיר בזמן הזה.

דער מנחת חינוך בלייבט אבער ביי א קשיא: דער רמב״ם [8] פסק׳נט דאך, אז הענקה איז נוהגת נאר ביי מכרוהו ב״ד — און לויטן חינוך קומט אויס אז דער חיוב פון הענקה איז אויך ביי מוכר עצמו — און ס׳איז ניט שכיח „שהרב המחבר (דער חינוך) יהי׳ נוטה מדעת הרמב״ם, אם לא שפירש להדיא״.

ב. וי״ל לתרץ ולבאר:

דער לימוד אז הענקה איז נוהגת נאר ביי „מכרוהו ב״ד״ און ניט ביי „מוכר עצמו״, קען מען לערנען אויף צוויי אופנים:

א) דער חידוש פון הענקה איז, אז מ׳דארף מעניק זיין דעם עבד וואס מכרוהו ב״ד (העניק תעניק לו) — און וויבאלד אז „אין לך בו אלא חידושו״ [9] איז בדרך ממילא ניטא קיין הענקה ביי „מוכר עצמו״;

און לויט דעם אופן קען מען ניט אפלערנען פון מכרוהו ב״ד אויף א שכיר בזמן הזה.

ב) דער חידוש איז (ניט וואס א נמכר דורך ב״ד באקומט הענקה, נאר) „לו ולא

1) פרשתנו טו, יג־יד.

2) מצוה תפב בסופה.

3) דעת ר״א — קדושין יד, ב. תוד״ה ואידך (הב׳) שם טו, א.

4) ת״ק קידושין שם. וכ״ה דעת רוב הפוסקים — נסמנו באנציקלופדיא תלמודית ע׳ הענקה (ע׳ תרעח). ואו״כ דברי החינוך — לפי פי׳ המנ״ח (אבל ראה לקמן בפנים סוס״ג) — אינם להלכה.

5) שם טו, א.

6) פרשתנו שם, יד.

7) או מפני שלא יליף הגז״ש שכיר שכיר — שם יד, ב. ובש״ך חו״מ (ספ״ו סק״ג. מריטב״א שם טו, א) שכ״ה גם למסקנת הגמרא, ושכן ס״ל להרמב״ם, עיי״ש. וראה לקמן הערה 10, 20.

8) הל׳ עבדים פ״ג הי״ב.

9) ראה אנציקלופדיא תלמודית ע׳ חדוש, וש״נ.

למוכר עצמו": דאס וואס א מוכר עצמו באקומט ניט קיין הענקה[10].

און לויט דעם אופן קומט אויס, אז אפילו לויט דער דיעה אז ביי מוכר עצמו איז ניטא קיין הענקה, קען מען אבער פונעם דין הענקה ביי מכרוהו ב"ד אפלערנען אויף אנדערע פאלן[11] (אז אויך ביי זיי זאל זיין א געוויסער חיוב פון הענקה) — אויב נאר זיי זיינען ניט אין גדר פון מוכר עצמו, וואס ווערט בפירוש נתמעט פון הענקה;

ובמילא, וויבאלד דער חינוך רעדט דא [ניט וועגן איינעם וואס האט זיך פארקויפט אלס עבד — מוכר עצמו (וואס איז ניט שייך בזמן הזה), נאר] וועגן א שכיר — איינעם וואס האט זיך פארדונגען ווי א פועל — קען מען אפ־לערנען פון מכרוהו ב"ד, אז מצד המוסר זאל מען אים געבן הענקה „בצאתו מעמו".

ג. וי"ל, אז די צוויי אופנים אינעם לימוד הנ"ל זיינען תלוי אין די צוויי אופני הסברה וואס מען קען זאגן אין דעם ענין פון הענקה[12]:

א) ס'איז א גדר פון שכר פעולה, ווי ס'איז משמע פון גמרא[13] „שכיר קרייה רחמנא מה שכיר פעולתו ליורשיו אף האי פעולתו ליורשיו" — און לויט דעם אופן איז מסתבר, אז דער חידוש וגזרת הכתוב איז דאס וואס דער עבד שמכרוהו ב"ד באקומט הענקה — ווייל דער מעניק זיין בתורת שכר פעולה (בנוסף צו דעם וואס מען באצאלט דעם גאנצען שכר פאר זיין גאנצער עבודה) איז א חידוש.

ב) ס'איז א גדר פון צדקה[14], וואס דער אדון גיט אלס אנערקענונג פאר דער ארבעט פון עבד — און לויט דעם אופן איז שכל מחייב, אז דער חידוש וגזרת הכתוב איז דאס וואס א מוכר עצמו באקומט ניט קיין הענקה; ווייל דאס וואס ביי מכרוהו ב"ד דארף זיין הענקה איז א מילתא בטעמא, כנ"ל.

ווי איז די שיטה פון רמב"ם אין דעם? קען מען עס ארויסלערנען דערפון וואס אין ספר המצות[15] שטעלט דער רמב"ם די מצוה פון הענקה (ניט צווישן די מצות פון עבד ואמה[16], נאר) גלייך נאך דער מצוה פון צדקה[17]; פון דעם סמכה לה צו מצות צדקה[18] איז משמע, אז לפי דעת הרמב"ם איז הענקה אין גדר פון

---

10) ואולי זה תלוי באם הלימוד הוא מ„לו ולא למוכר עצמו", שאז החידוש הוא בזה שמוכר עצמו נתמעט מהענקה („ולא למוכר עצמו"); או מפני שלא יליף הגז"ש שכיר שכיר (כנ"ל הערה 7), שאז החידוש הוא בזה שמעניקים למכרוהו ב"ד (ואא"פ ללמוד מוכר עצמו ממכרוהו ב"ד במה מצינו. וראה רש"י קידושין יד, סע"ב ד"ה לא). וראה לקמן הערה 20.

11) ובפרט לפמ"ש המהרש"ל (יש"ש קידושין שם סכ"ב) דזה שמוכר עצמו אין מעניקים לו הוא מפני שעבר על כי לי בנ"י עבדים ולא עבדים לעבדים.

12) ראה משנה למלך הל' עבדים שם הי"ב (ד"ה עוד נראה). שם הי"ד (סד"ה והרי) והט"ז.

13) קדושין טו, א. וראה ספרי פרשתנו שם, יד. מלבי"ם שם.

14) ש"ך חו"מ שם (בתי' הג'). וראה אנציקלופדיא תלמודית ע' הענקה (ס"ע תרדע), וש"נ. וראה „שרשי המצוה" בחינוך שם.

15) מ"ע קצו. מל"ת רלג.

16) מ"ע רלב ואילך. מל"ת רנז ואילך.

17) מ"ע קצה. מל"ת רלב. — וקודם המצוה (קצז. ל"ת רלד) „להלוות לעני", שהיא „יותר מחויבת מכל מצות צדקה" (שם מ"ע קצז).

18) וי"ל שהסדר ברמב"ם הוא כהסדר בקרא, דסמיך מצות הענקה למצות צדקה (פרשתנו שם, ז־ח), ומזה גופא נלמד דהענקה היא גדר של צדקה. וראה שי"ה חלק תושב"כ פרשתנו שעד, ב.

צדקה[19].

ועפ״ז מוז מען ניט זאָגן אַז דער חינוך איז „נוטה מדעת הרמב״ם״. אפילו לשיטת הרמב״ם אַז די תורה איז ממעט אַ מוכר עצמו פון הענקה, קען מען אָפּ־לערנען פון מכרוהו ב״ד[20], אַז מצד מוסר (— צדקה) זאָל מען אויך אַ שכיר בזמן הזה געבן הענקה „בצאתו מעמו״.

ד. וויבאַלד אַז די הוראה הנ״ל פון חינוך קען אויסקומען לויט אַלע שיטות, אויך לויט די וואָס האַלטן אַז ביי מוכר עצמו איז ניטאָ קיין הענקה — איז כדאי צו מעורר זיין און מפרסם זיין, אַז מ׳זאָל משים לב זיין צו אָט דער הוראה:

ווען איינער דינגט אַ צווייטן צו אַרבעטן פאַר אים און עס ענדיקט זיך די צייט פון זיין אַרבעט, ועל אחת כמה וכמה ווען מען שיקט אים אַוועק פון דער אַרבעט איידער עס ענדיקט זיך דער צייט

(אויב ער גייט אַוועק פון זיך אַליין פאַר דער צייט, איז ניטאָ די מצוה פון הענקה, ווי דער דין (ביי עבד) אַז אַ „בורח ויוצא בגרעון כסף אין מעניקים לו״[21] — אויב אָבער דער משכיר שיקט אים אַוועק —)

צי דערפאַר וואָס איצט האָט ער געגנוג פועלים אָן אים, אָדער אפילו ווייל ער איז ניט צופרידן פון זיין אַרבעט — דאַרף ער אים געבן הענקה;

און וויבאַלד הענקה האָט דעם גדר פון צדקה, איז פאַרשטאַנדיק, אַז מען קען ניט יוצא זיין מיט געבן אַ זאַך וואָס מ׳איז סיווי מחוייב אים דעם. דעם שכר וואָס אים קומט פאַר זיין אַרבעט איז דאָך פשוט אַז מען דאַרף אים אָפּצאָלן במילואו; אפילו די „הוספות״ וואָס דער בעה״ב האָט פון פריער אָפּגערעדט צו געבן דעם אַרבעטער — גייען אויך ניט אַריין אין הענקה, וויבאַלד אַז די „הוספות״ זיינען ניט קיין ענין פון צדקה.

און אין דעם איז אויך ניטאָ קיין אונטערשייד ווי לאַנג ער האָט ביי אים געאַרבעט, ובלשון החינוך: „זמן מרובה או אפילו מועט״; ס׳איז אויך קיין חילוק ניט (כנ״ל) צי ער איז פון אים געווען צופרידן — סיי „נתברך הבית בגללו״ און סיי „לא נתברך הבית בגללו״ דאַרף ער געבן הענקה[22] לפי ערך דעם זמן וואָס ער האָט געאַרבעט[23],

ועל אחת כו״כ אין אַ פאַל ווען „נתברך הבית בגללו״, וואָס דאַן[24] איז דאָך דער דין[22] „לפי הברכה תן לו״, מ׳דאַרף מוסיף זיין אין זיין הענקה[25] „מאשר[26] ברכו הש״י״.

ה. דער ענין פון הענקה איז פאַראַן — ווי יעדער ענין אין תורה — אויך אין עבודה רוחנית:

---

19) ובפרט שבש״ך שם מתרץ עפ״ז דעת הרמב״ם.

20) וי״ל שהמנ״ח ס״ל כתי׳ הב׳ בש״ך שם, שהרמב״ם ס״ל דמוכר עצמו אין לו הענקה מפני שלא ילפינן גז״ש שכיר שכיר (או — כמ״ש במשנה למלך שם הי״ב), ואי״כ החידוש הוא בזה שמעניקים למכרוהו ב״ד (כנ״ל הערה 10) ואא״פ ללמוד מזה בנוגע לשכיר בזמן הזה.

21) קידושין טז, סע״ב. רמב״ם הל׳ עבדים שם הי״ד־טו.

22) דעת ת״ק קידושין יז, ריש ע״ב. רמב״ם שם הי״ד.

23) להעיר משיטה לא נודע למי (קידושין יז, א), דלדעת ר״מ שיוצא בגרעון כסף יש לו הענקה — נותן לו לפי חשבון השנים שעבד.

24) נוסף לזה שאז לכו״ע — גם לראב״ע (קידושין יז, ריש ע״ב) — מעניקים לו.

25) רש״י שם ד״ה הכל לפי הברכה.

26) לשון החינוך שם.

דער טאַטע איז מבאר אין זיינע הערות[27] אויף מס׳ קידושין, אַז ביי אַן עבד עברי איז דאָ נאָר מוחין דקטנות, און דעריבער, ווען ער גייט אַרויס חפשי פון זיין עבדות, דאַרף מען אים געבן „הענקה" — מוחין דגדלות [און דער־פאַר איז די תורה מפרט ביי הענקה די דריי מינים „מצאנך ומגרנך ומיקבך" — ווייל זיי זיינען „לנגד המוחין"[28]].

דער ענין פון „אדון" ו„עבד" אין רוחניות מיינט (אויך) אַ רב ותלמיד: ווי רבי יוחנן האָט געזאָגט[29], אַז דער וואָס וועט אים (לערנען ווי צו) פאַרענטפערן אַ געוויסן ענין אין תורה (וואָס איז ביי אים געווען שווער) — „מובילנא מאני׳ אבתרי׳ לבי מסותא", וואָס דאָס איז ע״ד ווי די אַרבעט וואָס אַן עבד טוט פאַר זיין אדון.

דאַרף דער רב וויסן, אַז ער מוז געבן דעם תלמיד „הענקה". דאָס הייסט: ער טאָר זיך ניט באַנוגענען מיט געבן אים „מוחין דקטנות", נאָר ער דאַרף לערנען מיט אים אין אַן אופן, אַז ווען דער תלמיד „וואַקסט אויס" (און „גייט אַוועק" פון אים) האָט ער (אויך) די „מוחין דגדלות" פונעם רב.

אין פשוט׳ע ווערטער מיינט עס:

אַ רב איז מחויב צו געבן צו פאַר־שטיין אַ תלמיד אויך דעם „עומק ההלכה בטעמה היטב", אפילו ווען דאָס פאָדערט אַז ער זאָל מיט אים איבער־חזר׳ן די הלכה „כמה פעמים" ביז ער וועט עס פאַרשטיין[30] — דאָס איז דער עומק וואָס איז אין גדר פון השגת שכל התלמיד [ביים רב איז עס — „מוחין דקטנות"], נאָר דערווייל איז ער דאָס נאָך ניט משיג;

אָבער די ענינים וואָס זיינען העכער פון גדר שכל התלמיד — אַזעלכע וואָס ביים רב גופא זיינען זיי בבחי׳ „מוחין דגדלות" — איז ער ניט מחויב צו געבן דעם תלמיד.

קומט די מצוה פון הענקה און איז מוסיף, אַז דאָס איז מצד דעם חיוב פון אַ רב לתלמיד. אלס „צדקה" אָבער — „הענקה" — דאַרף אַ רב זיך אַזוי אָפּ־געבן און האָרעווען מיטן תלמיד, ביז אַז סו״ס וועט דער תלמיד „נעמען" דעם עומק פון שכל הרב[31] — אויב נאָר ס׳איז אַן ענין וואָס איז פאַראַן ביים רב, דאַרף עס סו״ס אָנקומען צום תלמיד.

ו. די זעלבע זאַך איז בנוגע דעם טאָן אין ברענגען די וואָס זיינען נאָך „קטנים" ותלמידים אין אידישקייט צו תומ״צ:

מען קען מיינען, אַז וויבאַלד יענער איז נאָך אַ „מתחיל", איז גענוג ווען מ׳לייגט זיך אַריין צו לערנען מיט אים דאָס צו וואָס ער איז איצט שייך —

זאָגט תורה, אַז וויבאַלד ער איז דיינער אַ תלמיד — אפילו אויב ער האָט פון דיר געלערנט בלויז „אות אחת" ווערסטו אָנגערופן „רבו אלופו ומיוד־עו"[32] — דאַרפסטו אים געבן „הענקה"; מ׳דאַרף טאָן מיט אים אין אַן אופן אַז סו״ס וועט ער דערגרייכן צו דיין דרגא אין אידישקייט.

---

27) תורת לוי״צ ע׳ קיז ואילך.

28) שם ס״ע קיט ואילך.

29) עירובין כז, ב. ושנ״נ. וראה רמב״ם הל׳ ת״ת פ״ה ה״ח. טושו״ע יו״ד סרמ״ב סי״ט.

30) הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״ד סי״ח, ושנ״נ.

31) ראה ע״ז ה, ריש ע״ב. נת׳ בארוכה בד״ה וידעת היום תרנ״ז.

32) אבות פ״ו מ״ג.

און דורך דער עבודה פון אידן (עבדי ה') אין דעם „שש שנים יעבוד" [33] — אין די שית אלפי שנין דהוה עלמא — וועט מען גאָר אין גיכן זוכה זיין צו דעם „ובשביעית יצא לחפשי חנם" [33],

וואָס דאַן וועט דער אויבערשטער געבן ניט נאָר דעם שכר וואָס איז בערך צו דער עבודה בזמן הזה, נאָר אויך „הענקה" — די גילויים הכי נעלים וואָס קומען נאָר בתורת צדקה (ווייל זיי זיינען אינגאַנצן שלא בערך צו דער עבודה) [34],

אין דעם אלף השביעי, יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים.

(משיחות ש"פ ראה תשל"ז)

---

33) משפטים כא, ב. תו"א עו, א. סהמ"צ להצ"צ מצות דין עבד עברי בסופה.

34) ואולי י"ל דיש בזה גם הענין ד„שכר פעולה" (ראה לעיל בפנים סעיף ג') — כי גם גילוים הכי נעלים יומשכו אז בפנימיות. וראה תורת לוי"צ שם (ע' קכב): ענק עבד עברי לעצמו .. שמתעצמין בו כו'.

אלול

א. אין איינע פון די שיחות פון חג הפסח[1], איז כ״ק מו״ח אדמו״ר מתאר דעם רוחניות׳דיקן מצב, וואָס האָט גע־הערשט שבת מברכים אלול אין ליובא־וויטש — די „עיר הבירה״ (הויפּט־שטאָט) פון כ״ק אדמור״י חב״ד אין משך פון אַ סך יאָרן[2]. ווערט דאָרט געזאָגט:

„דעם שבת מברכים אלול אין ליובא־וויטש, הגם עס פלעגט נאָך זיין אַ קלאָר זונשיינענדיגער טאָג, האָט זיך שוין דער אויר געביטן, עס האָט זיך שוין אָנגע־הויבן פילן דער אלול־ריח, עס האָט שוין געבלאָזן אַ תשובה ווינט״.

אַלע רייד און ווערטער פון רבותינו נשיאינו זיינען מדוייק אין אַלע זייערע פּרטים. איז פאַרשטאַנדיק, אַז די פיר תוארים וואָס זיינען דאָ אין דער שיחה בנוגע שבת מברכים אלול — (א) דער קלאָרער זון־שיין, (ב) דער אומבייט פון דעם אויר, (ג) דאָס פילן דעם „ריח״ פון אלול און (ד) דאָס בלאָזן פון אַ תשובה־„ווינט״ — זיינען ניט סתם מליצות, נאָר דאָס זיינען פיר ענינים וואָס דריקן אויס דעם פּנימיות׳דיקן תוכן פון שבת מבר־כים אלול.

נאָכמער: די רייד פון רבותינו נשי־אינו זיינען מדוייק ניט נאָר בנוגע וואָס זיי האָבן געזאָגט, נאָר אויך בנוגע ווען זיי האָבן עס געזאָגט — יעדער ענין האָבן זיי געזאָגט אין דעם זמן וואָס איז דערצו צוגעפּאַסט און צו וועלכן ער האָט אַ שייכות (אע״פ אַז די השפעה דערפון מוז אויך נמשך ווערן נאָכדעם, וכמבואר בכ״מ). און וויבאַלד אַז כ״ק מו״ח אדמו״ר האָט וועגן (תואר פון) שבת מברכים אלול גערעדט אין חג הפסח, איז מובן אַז ס׳איז דאָ אַ פּנימיות׳דיקע שייכות און פאַרבונד צווישן די צוויי זמנים.

לכאורה איז לגמרי ניט פאַר־שטאַנדיק: די צוויי זמנים פון [שבת מברכים] אלול און פסח זיינען אין זייער ענין ותוכן ניט בלויז אַנדערש, נאָר אויך הפכים איינער פון צווייטן[3]: דער ענין פון פסח איז המשכה מלמעלה למטה — פריער „דודי לי״ און דערנאָך „ואני לו״[4], און ווי ס׳איז ידוע אַז די גאולה פון יצי״מ איז געקומען ניט דורך דער עבודה פון די אידן (וואָרום אדרבה[5]: פאַר יצי״מ זיינען זיי גאָר געווען אין מצב פון „הללו עובדי ע״ז והללו וכו׳״[6]), נאָר בדרך אתערותא דלעילא[7] וואָס

1) תרצ״ד (לקו״ד ח״א קטו, ב).

2) ראה לקו״ד שם בהערה שבשולי הגליון. וראה ספר הזכרונות ח״א ע׳ 55 [ובהוספות שם ע׳ 342] שייכותה של חסידות חב״ד ל„ליובאוויטש״.

3) ראה גם סה״ש תש״ג ע׳ 177.

4) לשון הכתוב שה״ש ב, טז. וקאי על יצי״מ (ד״ה דודי לי תרכ״ז בתחלתו. ושי״נ).

5) דלא רק אשר הגילוי שנמשך ביצי״מ — בחי׳ „בכבודו ובעצמו״ — אינו שייך שיומשך ע״י עבודה, כי עבודת הנבראים אינה מגיעה לבחינה זו, הנה נוסף לזה, לא הי׳ אז אצלם עבודה, כי „הללו כו׳״.

6) מדרש תהלים — באבער — טו, ה. ילק״ר בשלח יד, כז. זח״ב קע, ב.

7) ומה שאמרו רז״ל (מכילתא שמות יד, לא) בשכר האמונה נגאלו אבותינו ממצרים, הרי האמונה ירושה היא לנו מאבותינו (וראה תניא פל״ד (מב, ריש ע״ב): בירושה כו׳ שלא עמל בו). וגם ענין דם מילה ודם פסח שבזכותם נגאלו (פרדר״א פכ״ט. מכילתא שמות יב, ו. הובא ברש״י שם), ענינם הוא המשכת וגילוי האמונה בענין של פועל (ראה לקו״ש ח״ג ע׳ 868). משא״כ עבודת התשובה — נקודה התיכונית דחודש אלול — היא עבודה שמצד המטה עצמו (ולא המשכת הענינים הבאים מלמעלה). ולהעיר מזח״ב ג, סע״ב. פרדר״א ס״פ מח. ועוד.